

Ragadványnévadás a családban és az iskolában

Ragadványnevet az ember leginkább gyermek- és ifjúkorában kap. Az általam Budakeszin vizsgált korosztály (újszülöttektől 18 évesekig) életét a családi és iskolai közösség határozza meg, mindkettő melegegya a ragadványnévkapásnak és -adásnak.

Az ifjúság körében használatos ragadványnevek különféle sajátosságokkal rendelkeznek. Kovalovszky Miklós írja, hogy a ragadványneveket a falusi közösségekben megkülönböztetésül a hivatalos névvel együtt használták, az ifjúság által használt ragadványnevek az igazi név helyett, önmagukban állnak, és egyneműek (Köznevelés 1972. 4: 19). B. Gergely Piroska szerint a ragadványnevek funkciójuk szerint két csoportba oszthatók: vannak az elsődlegesen azonosító szerepű ún. megkülönböztető nevek, és az elsődlegesen érzelmi hatást keltő ún. gúny- és bóknevek (A kalotaszegi magyar ragadványnevek rendszere Bukarest, 1977. 33).

Az általam vizsgált családi és iskolai ragadványnevek az utóbbi csoportba tartoznak, így ezek a ragadványnevek részben becézőnevek is. Erős érzelmi jellegük mellett az adott közösség összetartozását is erősítik — pl. ha az iskolában valakit nem neveznek el, az a kiközösítés jele is lehet.

Bachát László figyelte meg, hogy „a felnőttek között a testi-lelki tulajdonságokat általában a megszokott névén nevezik meg, ezért e nevek zöme melléknévi szófajú, a gyermekek a legtöbbször a tulajdonságokról nevezetes személy, állat, növény vagy tárgy nevét adják ragadványnévül, ezért e szavak többsége főnév” (MNY. 67 [1971.]: 449).

A Budakeszin összegyűjtött ragadványnevek rendszerezése nehézséget okozott, gyakran csak erőltetett kategóriákba tudtam besorolni az egyes ragadványneveket, de a feldolgozás kedvéért szükséges volt a csoportosítás. E nehézség oka az lehet, hogy a ragadványnév a legelőbb, lelegevenebb névfajta; változásának, cserélődésének semmi sem áll útjában. Megalkotásuknak módját gyakran nehéz kideríteni, rejtélyes, személyes módon is létrejöhetnek (Rác Endre: MNY. 83 [1987.]: 154).

Az összegyűjtött anyagot két fő csoportra osztottam: családi és iskolai ragadványnevekre. A családi ragadványnevek szembeűnő jellemzői, hogy a vezetéknevtől függetlenül jönnek létre, kedveskedőbb, bizalmasabb hangulatúak és tartósabbak, mint az iskolai ragadványnevek, melyek 1-2 évente váltják egymást.

Az iskolai ragadványnevek leggyakoribb formája az, melyet a vezetéknevből alakítanak. Bachát László is megjegyzi, hogy ez a típus a felnőttek közt alig-alig szokásos; a gyerekek közt a leggyakoribb (MNY. 68 [1971.]: 440).

Az összegyűjtött anyagból csak néhány adatot közlök, azokat, melyek leginkább tükrözik a névadók játékos alkotókészségét.

E megszőlítőnevek egyik csoportjának az ihletője maga a keresztnév. Szívesen alakítják a keresztnéveket — hangzásuk alapján — közsavakká vagy tulajdonnevekké, ezeket a családban és az iskolában egyaránt használják. Budakeszin az alábbiak találhatók:

Ákos	— <i>Mákos, Mókás, Móka</i>	Adrienn	— <i>Adria</i>
Dániel	— <i>Dancsó Panza</i>	Ágnes	— <i>Mágnés</i>
Gábor	— <i>Gagarin, Gangesz</i>	Alida	— <i>Taliga, Galiba</i>
Koppány	— <i>Kópé</i>	Boglárka	— <i>Bocika, Bocómat</i>
Marcell	— <i>Cselló</i>	Csilla	— <i>Csin-Csilla, Csilla-Csillapodj</i>
Márk	— <i>Mákocska</i>	Gabriella	— <i>Gabóca, Szamóca</i>
Márkusz	— <i>Marco Polo</i>	Karolina	— <i>Karika, Karóka</i>
Márton	— <i>Marcipán</i>	Renáta	— <i>Rönó</i>
Péter	— <i>Petty</i>	Szilvia	— <i>Szilva</i>
Tamás	— <i>Egyip-Tomi</i>	Tamara	— <i>Szamara</i>

Kedvelt az a forma is, mikor idegen keresztnévek becézőneveit használják. Egyaránt előfordul az az eset, mikor a magyar név idegen nyelvű változatát alkalmazzák, és mikor csak hangzásban hasonló idegen keresztnévvel cserélik fel a magyar alakot. Pl.:

András	— <i>Andrej, Andrex, Dru</i>	Péter	— <i>Petya</i>
Alfréd	— <i>Wilfred</i>	Tamás	— <i>Thomas</i>
Gergely	— <i>Szergej</i>	Katalin	— <i>Katyusa</i>
Kristóf	— <i>Kristofer</i>	Petra	— <i>Petya, Petruska</i>
Márton	— <i>Marcselló</i>	Zsuzsanna	— <i>Szuzi</i>
Máté	— <i>Matteottó</i>		

Csak a családban, ill. kisgyermeknél használják az ún. gügyögő neveket.

A gügyögő nevek a nem lexikális elemből álló ragadványnevek. B. Gergely Piroska írja, hogy ezek „nem jelölnek semmilyen pontos tényt, de kifejező értéküket az egész beszélő közösség érti. Különös érdeklődésre tarthatnak számot, mert tükrözik egy nyelvközösség sajátos expresszív tendenciáit” (A kalotaszegi magyar ragadványnevek rendszere. Bukarest, 1977. 182). Azt is megjegyzi, hogy „a nem lexikális elemből álló ragadványnevek hangtete a hangutánzó és hangulatfestő szavak szerkezetére hasonlít” (Uo. 232).

A gügyögő nevek egyik csoportja csecsemő gögicseléséből eredő ragadványnevek. Ugyanis gyakran előfordul, hogy a gyermek szólítóneve az első általa kimondott „szó” lesz. Ezek a nevek a beszédtanulás egyik fázisát — a szótagismétlést — tükrözik. Pl. *Bágá, Bubú, Nünü, Tutu*.

A szülők is szívesen élnek a nem lexikális elemből álló ragadványnévvel. Előfordult az is, hogy egy gyermeket a szülei már születése előtt *Tyutyu*-nak neveztek. Ezek a nevek játékos, kedves hangulatú, ritmikus nevek, melyeket gyakran ikerítéssel vagy becézőképzővel alkottak meg. Pl. *Ájdú-Bájdú, Csirmi, Csurka-Burka, Smici-Maca*.

A kisgyerek örömet nevez el magát vagy testvérét sajátos, „értelmetlen” ragadványnévvel, mely független a keresztnévtől. Ezeknek az érdekessége az, hogy a beszélni még nem igazán jól tudó kisgyermek öntudatlanul is becéző formákat alkot. Pl. *Buci, Dodó, Ughi, Mazsi*.

A családban igen gyakoriak az ún. hasonlító nevek. A szülők szívesen nevezik gyermekeiket *Cicá*-nak, *Mókus*-nak, de akár *Morgós Mackó*-nak vagy *Lajhár*-nak is. Sorozatosan előfordulnak az évessel kapcsolatos kifejezések (pl. *Babszós, Kompót kapitány, Lekvár, Maszatpüré, Ócsisajt, Pudding*) és a mesékből vett kifejezések (pl. *Borsóka herceg, Bükkfagatya, Cumikisasszony, Ebadta, János vitéz, Kisszolgám, Róka Miska, Tündérmkirálynő*) mint ragadványnevek.

Már említettem, hogy a legtöbb iskolai ragadványnevet a vezetéknevből alkotják. Leggyakoribb forma az, mikor a vezetéknevet vagy megrövidített alakját becézik. Pl.:

Bokor	— <i>Boki</i>
Ferenczy	— <i>Feri</i>
Kele	— <i>Kelus</i>

Közkeletű az a forma is, mikor a képzett szavakból az alapszót vagy képzelt alapszót elvonják. Pl.:

Faludi	— <i>Falu</i>
Négyessy	— <i>Négy</i>
Sárkány	— <i>Sár</i>

Találtam példát arra is, hogy a vezetéknev közszói szinonimáját — *Orkán* (Széll), *Dec. 24.* (Karácsony) —, ill. antonimáját — *Folyékony* (Szilárd) — használják ragadványnévként.

A vezetéknevhez — hangzás vagy jelentés alapján — asszociálódó más fogalom is válhat ragadványnévvé. Pl.:

Gáspár — *Gázspray*
 Mentényi — *Büntényi*
 Bruckner — *Szikfrid*

A teljes személynévből is létrejöhetnek ragadványnevek. Vannak mozaikszerű alkotások. Pl.:

Kovács Orsolya — *Korcsolya, Korcsi*

Mester Andrea Barbara — *Mesi Ábé*

És betűszó jellegű alkotások. Pl.:

Bernáth Bernadett — *Bébé*

Kontamináció Jakab Orsiból a *Jaksi* ragadványnév, játszi hangalak módosulásnak tekinthető Szénásy Béla két ragadványneve — *Bénásy Széna, Szénásy Béna*.

Természetesen előfordulnak az iskolai használatban a személynévtől független, tulajdonságot jelölő ragadványnevek, melyek külső — pl. *Gömbi* —, ill. belső tulajdonságot egyaránt jelölhetnek, így egy ügyetlen fiút *Selejt*-nek hívnak a társai. Igen mindennapos a kamaszoknál az a szokás, hogy barátait kedvenc énekesükről, színészükről vagy futballistájukról neveznek el — ezek angol, ill. olasz személynévek, melyek viselőjük miatt igen népszerűek a gyerekek közt.

Előfordul az is, hogy egy ragadványnév megszületéséhez egy kis történet is kapcsolódik: egy kislány az üvegek visszaváltásakor kapott pénzből járt lovagolni, az ő ragadványneve — *Üveges Kanca*.

Bízom benne, hogy az általam hozott példák (is) bizonyítékai annak, hogy a magyar nyelv bizonyos negatív tendenciák ellenére olyan virágzó jelrendszer, mellyel használói alkotó és játszó kedvüket kiélhetik.

Tölgyessy Zsuzsanna